

Patrimoniu recent (1945-1989)

Redacția

Institutul Național al Patrimoniului
redactie@patrimoniu.ro

Scurt istoric al revistei

Revista Monumentelor Istorice este cea mai importantă dintre publicațiile românești cu tradiție în domeniul cercetării și protejării patrimoniului construit. Revista a apărut începând cu 1990, dublând *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* și a devenit, în scurt timp, un reper în bibliografia națională dedicată monumentelor istorice.

Atât *Buletinul*, cât și *Revista* sunt succesoarele *Buletinului Comisiunii Monumentelor Istorice*, prima publicație periodică din România dedicată protejării patrimoniului cultural imobil, apărută trimestrial începând cu luna ianuarie 1908, sub direcția *Comisiunii Monumentelor Istorice*, la editura Administrației Casei Bisericii. La origine, *Buletinul* avea ca obiectiv general „deșteptarea și răspândirea în popor a simțului și priceperii pentru conservarea monumentelor, prin publicarea de lucrări speciale asupra monumentelor și de instrucțiuni asupra chipului conservării sau restaurării lor”¹ și cuprindea „o parte științifică”, în care se urmărea publicarea a „tot felul de monografii, studii, lucrări, comunicări și materialuri de natură istorică, arhitectonică și artistică privitoare direct și numai la monumentele noastre istorice” și „o parte oficială”, în care se publicau „rapoartele anuale ale Comisiunii, procesele verbale ale ședințelor ei, referatele arhitecților însărcinați cu conducerea și executarea lucrărilor de conservare și restaurare, precum și eventualele circulări, informațiuni și decizii ale Ministerului și ale Comisiunii, privitoare la monumentele noastre istorice”².

Buletinul și-a păstrat formula inițială până la desființarea sa în 1945, urmată de dizolvarea *Comisiunii Monumentelor Istorice* în 1948. În perioada următoare atât activitatea comisiei, cât și publicarea unor texte de referință a fost continuată ocazional - întâi de revista *Monumente și Muze*, apărută într-un singur număr, în anul 1958, apoi, începând cu anul 1970, prin *Buletinul Monumentelor Istorice* (1970 – 1973), iar apoi prin *Revista Muzeelor și Monumentelor – Monumente Istorice și de Artă* (1974 – 1989). Din 1990, *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* și-a reluat apariția, concomitent cu înființarea *Revistei Monumentelor Istorice*. Direcțiile principale urmărite de *Buletin* la înființare – științifică și oficială – s-au distribuit astfel în cele două publicații distincte.

În 2017, Institutul Național al Patrimoniului a inaugurat o serie nouă a *Revistei* și a *Buletinului*. Primul număr al seriei a avut ca temă „Post '90”, temă prin care s-a urmărit identificarea câștigurilor de durată ale acestei perioade și, totodată, evidențierea, prin documentații de specilitate, desincronizările între abordările curente din România și evoluțiile internaționale în domeniul protejării monumentelor istorice. Al doilea număr al *Revistei* continuă demersul început în 2017 și propune o temă nou, încă prea puțin abordată și cunoscută în spațiul românesc: Patrimoniul recent (1945-1989).

1 Regulamentul de aplicare a legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, 1892.

2 „Extras din Deciziunea Ministerială privitoare la redactarea *Buletinului*”, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1908.

Patrimoniul recent, 1945-1989.

Dosarul tematic este dedicat patrimoniului arhitectural recent, un patrimoniu a cărui evaluare și reconsiderare considerăm că a fost prea mult amânată. Arhitectura perioadei comuniste reprezintă încă, după 30 de ani de la Revoluția din Decembrie 1989, o moștenire incomodă și greu de asumat. Cercetarea asupra arhitecturii și manifestărilor artistice ale acestei perioade, deși începută, are încă multe lacune, lăsând zone insuficient explorate. Înțelegerea acestei producții arhitecturale din strict perspectiva valorii sale funcționale și excluderea abordării sale prin prisma unor posibile valori culturale au avut drept consecință ignorarea, modificarea, alterarea sau chiar dispariția clădirilor / ansamblurilor / monumentelor de for public ale perioadei recente. Este de notat faptul că din ce în ce mai multe inițiative din mediul internațional (și nu numai) au în vedere evaluarea, protejarea și abordarea din perspectivă patrimonială a arhitecturii perioadei moderne, realizată în special după Al Doilea Război Mondial, indiferent de contextul geografic sau politic care le este asociat.

Dosarul tematic este deschis de articolul Anei Maria Zahariade care oferă o perspectivă de ansamblu asupra arhitecturii românești din cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, o moștenire rămasă în percepția publică sub numele de *arhitectură comunistă*. Textul identifică schematic tipologiile funcționale și caracteristicile acestora în raport cu interesele politice ale perioadei: orientarea investițiilor către arhitectura industrială și către cea dedicată locuirii de masă și preocuparea redusă pentru alte categorii de programe de arhitectură. Dificultatea de abordare a acestui patrimoniu este un alt punct de interes al textului de întâmpinare al dosarului tematic; astfel autoarea punctează asupra percepției publice negative care însoțește patrimoniul perioadei 1945-1989 fapt ce contribuie la ambiguitatea semnificației culturale a acestui patrimoniu. Insuficiența cercetare în amănunt a componentelor acestui patrimoniu, dificultatea ajustării la un set de criterii valorice croite mai degrabă în raport cu alte momente istorice din evoluția fenomenului arhitectural sunt elemente care contribuie la conturarea unei poziții obiective și la identificarea unor valori necesare de protejat în raport cu un patrimoniu care inevitabil începe să se dispare ca prezență materială. Textele care articulează în continuare dosarul tematic, ilustrează fiecare câte o fațetă diferită a patrimoniului perioadei 1945-1989, conturându-se ca detalieri binevenite ale articolului de întâmpinare al dosarului tematic: arhitectura locuirii, industrială și programe publice, scara urbană și scara teritorială a acestui patrimoniu și, nu în ultimul rând două dintre texte se adresează unor chestiuni care privesc evaluarea patrimoniului recent și practici contemporane asociate acestuia. Tema locuirii este prezentă în două dintre articole și se referă în mare la aceeași perioadă istorică 1950-1960, însă din perspective complet diferite. Textul semnat de Liliana Iuga și Oana Țiganea este centrat asupra orașului Ștei (Dr. Petru Groza), un studiu de caz foarte particular prin prisma industriei care i-a generat dezvoltarea: exploatarea uraniului. Interesul și implicarea directă a sovieticilor în această exploatare a adus cu sine importul unor modele de locuire și de organizare a orașului foarte particulare și asociate esteticii realismului socialist. Încărcătura simbolică pe care exploatarea uraniului de către sovietici a lăsat-o orașului face ca subiectul să fie cu atât mai mult relevant, prin prisma atitudinii publice și a semnificației culturale pe care acest tip de patrimoniu o poartă. Locuirea este prezentă prin articolul semnat de către Ioana Tudora, care se referă la una dintre primele investiții centralizate pentru ansambluri de locuințe colective în București. Construit în completarea unei parcelări interbelice pentru locuințe economice, într-un moment în care realismul socialist al anilor 1950 începea să fie abandonat, proiectului micului cartier Floreasca poate fi văzut - așa cum concluzionează articolul Ioanei Tudora - drept un experiment, un hibrid, un proiect adaptat unui context dat, a cărui concepție se situează deci la intersecția mai multor momente istorice și viziuni urbanistice. Or, tocmai acest

lucru subliniază relativa poziție ideologică a acestei arhitecturi și pune sub semnul întrebării tocmai catalogarea ei drept *arhitectură comunistă*.

Un al doilea articol, semnat de Oana Țiganea, pune în discuție arhitectura industrială, însă de această dată dintr-o altă perspectivă. Referindu-se la trei dintre „giganții industriali” care au reprezentat faima propagandei comuniste românești, articolul subliniază scara teritorială al acestui patrimoniu, de la rețelele (circuitele funcționale) care se crează în teritoriu, până la implicațiile pe care marile exploatari industriale le au asupra teritoriului. Relevanța acestui text constă în metoda comparativă pe care autoarea o aplică în construirea demonstrației.

Constituindu-se ca note pe marginea unui dosar de clasare, textul Aurei Pinteș și al lui George Lazăr pune în lumină povestea concepției proiectului și a construcției Palatului Prefecturii din Baia Mare, proiect semnat de către unul dintre cei mai talentați arhitecți ai perioadei, Mircea Alifanti. Etalarea acestei istorii se constituie drept o contribuție interesantă, care vine să completeze prin detalii și nuanțări cercetarea în amănunt a patrimoniului recent.

O succintă trecere în revistă asupra monumentelor de for public din București, a operațiunilor asupra monumentelor existente și a construcției monumentelor specifice regimului comunist, o face Cezar Buiumaci articolul său. Acesta încheie seria de articole în măsură să articuleze și să confere nuanțe unui patrimoniu față de care cercetarea și-a păstrat o distanță mult prea mare până acum. Două dintre articolele dosarului tematic se referă la evaluare și practici adresate patrimoniului recent. Ruxandra Nemțeanu expune dificilul parcurs al unui proiect – 5+5 clădiri pentru patrimoniul cultural național 1950-1977 – care a avut ca miză clasarea unor obiective din perioada 1938-1989; interesante în acest caz sunt argumentele aduse și selecția acestor mostre de patrimoniu, proiectul constituindu-se drept o primă etapă de triere obiectivă și evaluare. Intrigantă cu adevărat și relevantă totodată în raport cu „poziția publică” este nota finală a articolului care subliniază că după mulți ani de la inițierea proiectului în 2008 ne regăsim cu „aceeași listă de propuneri de clasare și doar două clasări definitive.”

Articolul Dumitriței Efreșmov, expune interesanta poziție a autorităților locale de la Kaunas (Lituania) care, cu ajutorul instituției centrale a Ministerului Culturii și cu susținerea directă a proprietarilor au decis să promoveze patrimoniul modern drept valoare fundamentală peisajului istoric urban al orașului. Autoarea punctează în finalul articolului o poziție divergentă, ce poate fi întâlnită în cazul Chișinăului, unde un număr mare de clădiri emblematice ale perioadei au fost demolate sau reînnoite prin transformări radicale.

Având ca pretext exemplul orașului Kaunas, autoarea pune în discuție pe parcursul textului, mai multe aspecte relevante, în relație cu fragilitatea producției arhitecturale din anii 1970-1980 și cu politicile curente care vizează patrimoniul recent.

Un ultim articol, semnat de arhitecta Cătălina Bulborea, abordează un subiect sensibil, respectiv cel al închisorilor din perioada socialistă, punctând asupra valorii memoriale asociate patrimoniului construit.

În completarea articolelor de specialitate din *Dosarul tematic*, *Revista* propune mai multe documentații de specialitate care abordează și alte categorii de monumente istorice și peisaje culturale. Rubrica *Studii și cercetări* aduce în atenția specialiștilor și a publicului larg interesat de problematica patrimoniului cultural imobil a unei analize detaliate asupra patrimoniului *Secession* din Transilvania, a peisajului istoric de la Eforie Nord, a colegiului A. D. Xenopol din București și a mănăstirii „Sf. Ilie Proorocul” din Toplița, respectiv a patrimoniului peisager al parcurilor și grădinilor istorice din România.

Rubrica este deschisă de lucrarea „Patrimoniul construit Secession în Transilvania. Arta 1900 în România, de la redescoperire la protecție și valorificare”, semnat de arh. Eugen Pănescu. Lucrarea

abordează patrimoniul Art Nouveau din Transilvania prin prisma evoluției și a caracteristicilor fenomenului arhitectural-urbanistic în România, a construcțiilor și a spațiilor publice, a programelor internaționale de redescoperire a patrimoniului Art Nouveau în Europa Centrală și de est, respectiv aduce în discuție strategii de dezvoltare urbană, planuri de regenerare sau proiecte punctuale de amenajare urbană având ca scop valorificarea monumentelor Art Nouveau/Secession din Transilvania. De la Arta 1900 din Transilvania, *Revista* migrează spre litoralul românesc de la Marea Neagră. „Movila Tekirghioli – Carmen Sylva – Eforie. Cercetări pentru reconstituirea peisajului istoric” reprezintă următoarea lucrare a seriei, este semnată de Sergiu și Raluca Iosipescu și abordează istoricul localității și reprezentările acesteia pe hărți internaționale, evoluția fondului construit și corpul arhitecților care au lucrat la malul mării, respectiv un cumul de factori care au contribuit la degradarea peisajului cultural de la Movila Tekirghioli – Carmen Sylva – Eforie.

Revista continuă cu două lucrări dedicate unor obiecte de arhitectură din Harghita, respectiv din București. Articolul „O mănăstire închinată eroilor Marii Uniri: «Sfântul Ilie Proorocul» din Toplița (județul Harghita)” semnat de Adriana și Aurel Stroe prezintă o analiză istorică și descriere de arhitectură a micii biserici de lemn din incinta ansamblului monastic „Sf. Ilie Proorocul” din Toplița. Mai departe, articolul „Colegiul economic A. D. Xenopol din strada Traian nr. 165, București – Date istorice și de arhitectură” elaborat de arhitectele Florentina Murea-Matache și Lucia Leca prezintă începuturile și evoluția învățământului de profil economic din România și contextul înființării școlii comerciale din strada Traian, istoricul instituției și al etapelor de construcție ale unității de învățământ, respectiv analiza arhitecturală a imobilului. Rubrica se încheie cu lucrarea „Despre grădini și parcuri de patrimoniu din România. Observații, statistici și terminologie de specialitate”, semnată de peisagistul Alexandru Mexi, în care autorul analizează parcurile și grădinile clasate în Lista Monumentelor Istorice, abordează problematica terminologiei de specialitate în domeniul grădinilor istorice și propune o serie de amenajări peisagistice pentru clasare în patrimoniul cultural imobil național.

Urmează *Dosarul de restaurare* în care sunt prezentate două proiecte de restaurare pentru care s-au obținut, în 2017 și, respectiv, 2021, Premiile Europene pentru Patrimoniu/Premiile Europa Nostra. Este vorba despre lucrările de la Palatul Cultural din Blaj, jud. Alba („Traumă, memorie, reactivare. Reabilitarea și refuncționalizarea Palatului Cultural din Blaj, autor arh. Vlad Sebastian Rusu) și de la biserica de lemn din Urși, jud. Vâlcea („Biserica de lemn din Urși la capătul operațiunilor de salvare”, autori Ana Chiricuță, Andrei Dumitrescu și Dan Mohanu). Cele două articole abordează istoricul și evoluția celor două monumente, conceptul și strategiile de conservare și restaurare și etapele de intervenție, „de la intervențiile urgente până la deciziile de prezentare estetică”.

Revista continuă cu rubrica *Portret* în care este prezentat un articol dedicat „Grădinarului-peisagist Friedrich Rebhuhn” și lucrărilor de cercetare, editoriale și de amenajare a unor parcuri și spații publice, respectiv a unor grădini private realizate de acesta pe teritoriul României într-un interval de aproape 50 de ani.

Eseul fotografic continuă conținutul periodicului și prezintă concul de la Apalina, jud. Mureș, prin lentila lui Nicu Ilfoveanu, invitând la reflexie asupra patrimoniului construit și a problemelor cu care acesta se confruntă.

Revista se încheie cu două recenzii de carte semnate de Radu Ponta („Le Corbusier. L'œuvre à l'épreuve de sa restauration”) și de Lavinia Popica și Simina Stan („Idealul locuirii bucureștene: familia cu casă și grădină. Parcelările Societății Comunale pentru Locuințe leftine - București (1908-1948)”) și de o recenzie de eveniment – Anul European al Patrimoniului Cultural în România – semnată de arh. Lucia Leca, coordonator național al programului din anul 2018.